

Nansenskolen 75 år

Idékamp og dialog • Taler og hilsninger

«NANSENSKOLENS VENNER»

Oprop!

Dr. Kristian Schjelderup og cand. philol. Anders Wyller søker å få reist et norsk humanistisk akademi for kvinner og menn. Det er ingen vanlig kunnskaps-skole som er påtenkt, men et akademi hvor sjelalære, samfunnsøkonomiske og sosiale spørsmål, religiøst og kunstnerisk liv skal være emnene for undervisning og studium. Og meningen er at skolen skal få betydning i kampen mot voldsmentalitet, rasefor-dom og intoleranse. Det vil være en hovedsak for lærerne å hevde tankens og ordets frihet og verdien av rettsstaten.

Undertegnede tror at en skole som den planlagte Nansenskolen har en oppgave i tiden. Men skal skolen kunne komme i stand og bestå, må det være på grunnlag av sympati i vide kretser av folket.

Vi vender oss derfor til den interesserte almenhet og oppfordrer alle som ønsker skolen reist, til å gå inn i landssammenslutningen «Nansenskolen venner».

Medlemskap (årsbidrag kr. 10.00) meldes til Nansenskolen, Nordråksgt. 15, Oslo.

Kristen Andersen
overlege.

Agnar Barth
professor,
Norges Landbrukskole.

J. Gerckens Bassøe
fylkesmann i Troms.

Trygve J. B. Hoff
redaktør.

Halvdan Wexelsen Freihow
tokneprest.

Bjørn Helland-Hansen
professor.

Johan Hertzberg
rektor.

Betsy Kjelsberg

Chr. L. Lange
generalsekretær.

Knut Liestøl
professor.

Henny Lovenskiold

Arne Meidell
generalsekretær.

Odd Nansen
arkitekt.

W. Nygaard
forlagsbokhandler.

Fr. Odfjell
akilleser.

Fredrik Paasche
professor.

N. Rygg
deftdirektør.

Anders Sandvig

Didrik Arup Seip
Universitetets rektor.

Henrik Sørensen

Sigrid Undset

Fredrik Vogt
rektor ved Norges tekniske høgskole.

Ingeborg Aas
lege.

innhold

Forord	5
I Velkommen	
Unn Irene Aasdalen.....	7
II Hilsninger	
Olemic Thommessen.....	8
Espen Granberg Johnsen.....	10
Egil A. Wyller.....	12
III Nansenskolen historie	
Inge Eidsvåg.....	15
Steinar Bryn.....	19
IV Studentrapporter	
1950-tallet Eivind Hiis Hauge.....	23
1960-tallet Andreas Hompland.....	25
1970-tallet Karoline Frogner.....	28
1980-tallet Eivind Falk.....	31
1990-tallet Anja Gjærum.....	33
2000-tallet Aisha Abdel Dayem.....	35
V Veien videre	
Inga Bostad.....	37
Erik Rudeng.....	40
Unn Irene Aasdalen.....	44
Bidragstyperne	49

Gamle Logen 2. november, fylt av tidligere og nåværende studenter, ansatte, styre- og rådsmedlemmer og andre venner av Nansenskolen. Foto: Gorm K. Gaare.

Forord

Nansenskolen, Norsk Humanistisk Akademi feiret i 2013 sitt 75-årsjubileum under overskriften *Idékamp og dialog*. Den 2. november møttes tidligere og nåværende studenter, ansatte, styre- og rådsmedlemmer og andre venner av skolen til et formiddagsseminar i Gamle Logen, Oslo. Der ble Nansenskolens historie og betydning belyst gjennom taler, foredrag og hilsninger. Men man så også framover. Hvilken institusjon ønsker Nansenskolen å være og hvilke oppgaver venter?

I dette heftet har vi samlet de ulike bidragene. De vitner om en mangfoldig og betydningsfull institusjon med en til tider dramatisk historie, med aktiviteter og fagtilbud som endrer seg med tidens utfordringer. Vi ser en dristighet i ambisjonen om å gå inn i de virkelige grunnleggende og vanskelige spørsmålene, og alltid å forholde seg aktivt til de humanistiske idealene som var utgangspunktet for stiftelsen i 1938. Vi håper at historien og historiene om Nansenskolen vil inspirere leserne til selv å bidra "i kampen mot voldsmentalitet, rasefordom og intoleranse".

Vi takker bidragsyterne og organisasjonen Nansenskolens venner, som har gjort trykkingen av dette skriftet mulig.

Nansenskolen, 14. april 2014, Kristin V. Lexander, redaktør

Rektor Unn Irene Aasdalen. I bakgrunnen Kristian Schjelderup. Foto: Gorm K. Gaare.

velkommen

Rektor Unn Irene Aasdalen

Det er en stor glede for meg å kunne presentere det festprogram vi har sammensatt. Et program hvor vi i festkomiteen ønsker å bringe Nansenskolens historie og tradisjoner frem i lyset, tiår for tiår, helt siden grunnleggelsen ved Anders Wyller og Kristian Schjelderup i 1938.

Da de to startet skolen, var det i det dypeste alvor og som svar på deres tids mørkeste utfordring. Nazismen, fascismen, de totalitære kreftene som i 1938 var rede til å kaste Verden ut i krig – uten nåde. Nansenskolens grunnleggere handlet der de kunne, og i det godes tjeneste, og deres handlen legger en fordring på oss. Om at vi som er knyttet til Nansenskolens skal bære arven videre.

Her i Den Gamle Logen i dag møtes Nansenskolens fortid med Nansenskolens nåtid, og som Nansenskolens rektor vil jeg si at vårt felles ansvar videre vil være de forpliktende programpunktene kamp for demokrati, rettssikkerhet og fred. Et bestandig forsvar for den frie tanke. En vektlegging av dannelses og nestekjærlighet. Det er ikke en uforpliktende "Humanisten-Frømmighet" jeg preker, en "festtale-humanisme". Jo, det er fest i dag, men som talerlisten illustrerer, er den kjempende humanisme sprell levende i kretsene omkring Nansenskolens og Nansen Fredssenter. Verdt å feire og verdt å bringe videre.

Stortingspresident Olemic Thommessen

Kjære venner av Nansenskolen, kjære Nansenskolen.

Hjertelig gratulerer med dagen. Og sannelig er det noe å feire. Vi snakker om humanismen, tanken om og interessen for nærværet av det aller, aller viktigste som ligger i bunnen for vår samfunnstenkning, nestekjærligheten, fredstanken. Alt som binder oss sammen om demokrati og menneskerettigheter.

Det er tanker som må pleies. Den gangen Wyller og Schjelderup unnfanget ideen om Nansenskolen, var det i en dramatisk historisk situasjon. En situasjon hvor nazismen var på fremmarsj i Europa, hvor mørke krefter sprang mange i øynene. Og så kan vi spørre oss, hvordan er det i dag?

Det er kanskje ikke slik at disse kreftene er like i øyenfallende. Men kanskje skal man også være varsom fordi de verdiene som ligger til grunn for vår tenkning, også kan komme under press, av langsomt voksende holdninger, av underliggende strømninger og av manglende pleie.

Vi lever i en tid som er i endring. Meninger dannes på en annen måte og i andre rom, kommunikasjonsteknologien gjør at verden blir liten. Regimer som er av en helt annen ikke-demokratisk karakter enn det vi gjerne skulle ha ønsket oss, blir sterke i en voksende og mer integrert verdensøkonomi. Her er det sterke krefter som gjør seg gjeldende på måter som fordrer en oppmerksomhet og en sterk bevissthet rundt de grunnleggende spørsmål som knytter seg til demokratiets utvikling og menneskerettigheter.

Fra Stortingets side, er vi opptatt av at demokratiutvikling og menneskerettigheter er et særlig ansvar for oss. Jeg mener at vi i tiden som kommer kan styrke Stortingets synlighet i forhold til nettopp disse problemstillingene. Men Stortinget vil aldri være et sted som alene skal kunne løfte slike store temaer, og bære et slikt stort ansvar. Dette er et ansvar som må ligge på de mange, og da er det viktig å ha vitale, fremadskuende, og sentrale, kompetente institusjoner i en flora av instanser som vil arbeide med dette.

Så kjære Nansenskolen, og kjære de barna av Nansenskolen som er avfødt de siste årene, det være seg Nansen Dialog eller Fredssenteret. Dere kommer til å bli viktigere enn noen gang. Fordi farene vi ser i vår tid, selv om de kanskje ikke er så brutale ved første øyekast som de var på Wyllers tid, fordrer vårt nærvær av bevissthet. Og det igjen fordrer en vilje og ønske om refleksjon. I dette bildet spiller Nansenskolen en enestående rolle.

Fra Stortingets side er vi så glad for at dere finnes. Vi ønsker oss flere aktører i dette selskapet, i sammenslutningen av de som vil kjempe for å belyse menneskerettigheter og demokratiutvikling i fremtiden. Vi kommer til å få bruk for hvert eneste hode som vil beskjeftige seg med akkurat dette.

Så til dere som er studenter, legg dere dette på hjertet. Gå ut fra Nansenskolen med den fantastiske kunnskap og refleksjon som Nansenskolen kan gi dere. Og vit at alle de stedene dere går er det bruk for den tenkningen, de ideene, og at det er bruk for å løfte dem frem, og gjøre demokratiet og menneskerettighetene også til morgendagens verdier. Dypt forankret som de må være i et samfunn som skal bygge på tillit og ikke maktstrukturer.

Hjertelig gratulerer med dagen, og tillykke med fremtiden.

Ordfører i Lillehammer Espen Granberg Johnsen

Jeg er stolt og glad over at vi midt i byen har folkehøgskolen Nansenskolen – som skiller seg ut, har en egen identitet, og som har livskraft som merkes lokalt, nasjonalt og internasjonalt. Kunnskap, dannelse, engasjement og refleksjon er stikkord for et skoleår ved Nansenskolen. Det blir det knapt noen gang nok av hos de fleste av oss – men de som velger et år på Nansenskolen er jeg helt sikker på drar hjem med en ballast de har glede og nytte av resten av livet.

I tillegg til selve folkehøgskolevirksomheten, har Nansenskolen gjennom årene spilt - og spiller - en viktig rolle i ulike andre og beslektede aktiviteter. Jeg tenker spesielt på Lillehammer Olympic Aid og Nansen Fredssenter, samt Norsk Litteraturfestival. Det vitner for meg om at den opprinnelige ånden som skolens initiativtakere hadde lever i beste velgående på skolen – blant ansatte og elever. Det vitner om vidsyn, engasjement og mot til å tørre og til å stå på for det en tror på og har ideer om!

Vi vil senere i programmet få et godt innblikk i skolens historie. Og det var vel godt med vidsyn, mot og tro som preget Kristian Schjelderup og Anders Wyller også, da de satte i gang arbeidet for å starte skolen. Og selv om det var i en annen tid er det ingen tvil om at deres ideer og mål for skolen er like aktuelle nå som i slutten av 30-årene. Også i vår tid – i Norge – i Europa og i hele verden – er det behov for tydelige stemmer mot voldsmentalitet, rasefordommer og intoleranse. Det er behov for å hevde tankens og ordets frihet og verdien av rettsstaten. Derfor er det så bra at Nansenskolen er det den er!

Et folkehøgskoleår er intenst, preget av samhold og – til en viss grad – dets egen verden. Men skolen merkes i Lillehammer-samfunnet, og den har åpne dører. Det foregår mye mer enn skole-undervisning, så den som søker vil finne mye spennende innenfor skolens område – det være seg som elev, sommerkursdeltaker eller ved å oppsøke de mange og ulike arrangementene som finner sted her i løpet av et år.

Skolen beriker rett og slett Lillehammer-samfunnet på mange måter, spesielt som fagmiljø innen sine fag. Og skolen har vært – og er – en viktig kulturinstitusjon i Lillehammer, og jeg er glad for at skolen på ulike vis også samarbeider med ulike miljøer i Lillehammer-samfunnet, det tror jeg beriker både skolens aktivitet og lokalmiljøet.

Kommunen selv har en god og givende kontakt med skolen og aktivitetene innenfor skoleporten, spesielt gjennom dialogseminarene, på kulturområdet i forhold til arbeidet med litteraturhus og som friby for forfulgte forfattere. Helt i tråd med grunnleggernes idé. Jeg vil takke hele skolen for det dere er - og bidrar med.

Kommunens gave i anledning 75-årsmarkeringen er ikke fysisk klar til å overrekkes. Vi har fått tilbud om – og med glede takket ja til – å bidra økonomisk til realiseringen av byster av Kristian Schjelderup og Anders Wyller. Igjen takk til hele skolen for det dere er og bidrar med!! Gratulerer med 75 år – fortsett som dere stevner!!!

Egil Anders Wyller

Den ene av skolens to grunnleggere Anders Wyller, var min onkel, til og med født på samme månedslag som jeg (24. april), så jeg bærer hans navn som mitt annet. Hans far, altså min bestefar, het Thomas Chr. Wyller og var stadsfysikus i Stavanger rundt forrige århundreskifte. Da han kom med sin legeveske fra den annen side av Langfjellene for å slå seg ned i byen, og der ble spurt om sitt stamtre, svarte han: "Jeg er min egen stamfar." Og slik er det blitt. Isak av Sellanraa hadde vel ingen foreldre.

Det ble mange barn der i Stavanger-grenen, av begge kjønn, og yngst av dem var Anders. Han var – og ble – en svært så livlig krabat. Som moden tilbragte han studieår i Oslo og forskningsår i Paris, og når han på sin hjemreise tok inn hos oss i Stavanger, hadde han gjerne noen røde dansesko i bagasjen. Etter middagen ble stuegolvet ryddet, og han danset solo for oss, om han da ikke stod frem og deklamerte sin yndlingsdikter Wergeland. En uforglemmelig opplevelse for oss alle.

Ja deklamasjon! Man spør gjennom generasjonene hva som vel er ideen med og bak Nansenskolen, dette humanistiske akademi. For oss som kjente onkel Anders personlig, er svaret gitt med Henrik Wergelands dikt "Følg Kallet!" Når Anders fremsa det – gjerne i flukt med dansen – var det faktisk som om det strålte av ham, og han gikk opp i rent lys. Jeg skulle gjerne ha fremsagt det hele her og nu, men må nøye meg med begynnelsen og slutten:

Kongeørn med lenke spent
om sin fot og vingen brudt,
som i over tyve år
siden den ble halvdød skutt
har for simpel gårdhund tjent
på en ensom bondegård –
lider dog
ei den arme Diktens vande
som i lite folk er født,
hen i verdens hjørne støtt,
med et sprog,
som ei rekker fra sin krog,
lenger enn dets lebers ånde.

Som en slik ensom "kongeørn" har sikkert den begavede unggutt Anders følt seg selv, der i denne verdenskrok med navn "Stavanger" (avkrok dengang!); og nu følte han kallet til "å lære det norske folk å tenke stort" (som tidligere Ibsen hadde

sagt), ja ikke bare "følte": Følg kallet! Wergelands dikt ender, som man vet, med den store appell:

Opp! Hvis Herrens egen røst
fyller med en storm ditt bryst!
Ut den bruse i det øde!
Bedre timers morgenrøde
vil den frem av muldet støte
Opp! Hvis dine fingerender
når de harpens strenge møte
funker ut i mulmet sender.
Enkelte dog
ile dit, hvor skalden lader
tone sine strengerader;
og, når øyet opp han slår,
snever krets omkring ham står.
Det er nok!
Han vil føle han ei lenger
folk av millioner trenger,
kun en liten vennlig flokk.

Og denne vennlige lille flokk: det skulle bli Nansenskolen..! Og det ble det også.... Det kom, som man vil vite, til et tragisk brudd mellom ham og skolens annen grunnlegger, Kristian Schjelderup. Foranledningen var Hitlers og Stalins voldsbruk, som onkel Anders mente måtte møtes med våpen i hånd, mens Schjelderup forble pasifist. Utfordret av Finlandskrigen vinteren 1939/40 reiste onkel Anders land og strand rundt – og forfektet med flammende taler retten og plikten til våpenbruk i kamp mot tyranniet. Som en konsekvens av dette fulgte onkel Anders H.M. Kongens flukt til England våren 1940, mens Schjelderup forble hjemme. Samarbeidet mellom dem brast, dessverre, dessverre.

I England pådrog onkel Anders seg dødelig kreft. Han kom seg med hustru og barn hjem til Uppsala (hustruen Ann-Maj var svensk, datter av dikteren August Strindberg). Der døde han høsten 1940, under et besøk av sin søster Ingrid (Ninni), som var bestyrerinne for Røde Kors klinikk i Oslo, og hvis sykepleiedrakt tillot henne å dra over grensen. Hun kom etterpå hjem til Oslo med følgende budskap fra sin kjære, så dypt avholdte bror:

"Vi må fortsette å arbeide og kjempe for kjærligheten. Men vi må vite at vi føres ikke frem uten ved troen på Kristus, den korsfestede frelser."

Egil A. Wyller. Foto: Gorm K. Gaare.

historie

Inge Eidsvåg

Da de to vennene, teologen Kristian Schjelderup og litteraten Anders Wyller, møttes på en hybel i Paris i påskehelga 1936, lød allerede soldaters støvletramp fra gatene i Europa. Også her hjemme rykket det i høyre arm hos noen når Quisling gikk på talerstolen.

Det var dette totalitære og stadig mer militariserte Europa Anders Wyller og Kristian Schjelderup ville at Nansenskolen skulle være en motkraft til. Samtidig ønsket de en samling om felles verdier. I krisetider burde nordmenn finne fram til det som forente, mente de to.

De valgte agnostikeren Fridtjof Nansens navn til sin skole. Med det tror jeg de ville understreke at humanismen ikke handler om livssyn, men om livsholdning, der respekten for mennesket er det fundamentale. Mennesket er et mål i seg selv, aldri bare et middel. Denne livsholdningen kan begrunnes ut fra ulike religiøse og filosofiske ståsteder.

Etter to års iherdig arbeid med å samle støtte, kunne Nansenskolens råd konstitueres den 23. februar 1938. Samme dag åpnet skolen en foredragsserie i Universitetets gamle festsal. Kristian Schjelderups tema var "Livssyn mot livssyn". Neste kveld var det Anders Wyllers tur. Han snakket om "Kampen om mennesket". Deretter reiste de to, ved siden av den nytilsatte sekretær og magister i litteratur, Henriette Haagaas, landet rundt og snakket om Nansenskolen. Og ikke bare det, de utarbeidet også studiebreve om emner som "Hva er humanisme", "Hva bestemmer et menneskes karakter?", "Fem store kvinneskikkelser" og "Hva er demokrati?" Mer enn 200 studiesirkler over hele landet kom i gang. Nansenskolen begynte altså lenge før skolebygningen på Lillehammer ble innviet. Det minner oss om at den institusjonen vi i dag markerer 75-årsjubileet for, er noe mer enn en bygning i enden av Bj. Bjørnsøns gate.

Det var for øvrig sterke synspunkter på at skolen skulle legges til Lillehammer og ikke Oslo eller Bergen. Mest kategorisk var nok Samfundspartiets ledende ideolog Bertram Dybwad Brochmann. I partiavisen Samfundsliv (2.4. 1937) skrev han:

Når dr. Schjelderup har valgt Lillehammer, så vil vi bare ha sagt, at vi tror dette blir både hans og Nansenskolens skjebne. Åndslivet på Lillehammer kan aldri bli et hensiktsmessig miljø, hvis han da ikke tenker å søke sitt publikum på hingstutstillingen eller travbanen. Lillehammer er Høyres og rentenistenes eldorado. (...) Å presse en kilo talg av en trebukk skulde synes oss lettere enn å påregne levende åndsliv i en by som Lillehammer.

Den høytidelige innvielsen av skolebygningen fant sted lørdag den 18. mars 1939. Det skjedde under skyggen av den europeiske katastrofen, som nå var under utvikling. Dette ble da også sterkt reflektert i Anders Wyllers åpningstale:

Vår tids Europa! Det er hundre mennesker i tro på ånd mot tusen i tro på vold. Det er noen hundre i kjærlighet til frihet mot ti tusen som vender seg fra friheten i hån.

Mot samtidens vold og undertrykkelse makte Anders Wyller fram bildet av det andre Europa:

Ingen hærførere har mange nok soldater til å viske ut de kjærlighetens fotspor den hellige Frans av Assisi satte på jorden. Det finnes ikke trommer og trompeter nok til å overdøve Descartes' stille setning: "Jeg tenker, altså er jeg." Ingen lovforordninger, ingen etsende væsker, ingen bålflamme kan få de ord til å forsvinne som gjennombever europeisk kultur og som jeg nevner i riktig orden: Oraklets bud "Kjenn deg selv" - og Kristi bud "Glem deg selv". ... Dette er Europas annet bilde. Det er det Nansenskolens setter seg som mål å holde levende også for nordmennene.

Meningen var at skolen skulle "få betydning i kampen mot voldsmentalitet, rasefordom og intoleranse", og det måtte være "en hovedsak for lærerne å hevde tankens og ordets frihet og verdien av rettsstaten".

Det er et paradoks at den institusjonen som var grunnlagt for å bekjempe de totalitære ideologier, selv ble et offer, da skolebygningen i april 1940 ble rekvirert av Wehrmacht. Boksamlingen ble reddet opp til Elvesæter Turisthotell i Bøverdalen, og de mange verdifulle maleriene ble under krigen oppbevart på Oppland Fylkes Sykehus.

Et annet paradoks er at grunnleggernes veier skiltes på en dramatisk måte i julehelgen 1939/40. Bakgrunnen var synet på forsvarssaken. Kristian Schjelderup var konsekvent pasifist, og forble det gjennom hele livet. Mahatma Gandhi var hans store forbilde, og i kristendommen mente Schjelderup å finne et absolutt forbud mot å gripe til våpen. "Jeg foretrekker å bli skutt, uten først å ha skutt selv," sa han.

Anders Wyller hadde også vært pasifist i sin ungdom. Men mot slutten av 1930-tallet ble han overbevist om at "frihet, sannhet og kjærlighet" også måtte kunne verges med "fortvilelsens ytterste middel" – våpnene. Sovjetunionens angrep på Finland i november 1939 var det som fikk Wyller til å fatte sin beslutning om fra nå av å engasjere seg helt og fullt for Finlands sak og for Norges militære beredskap. Neste gang kunne det være vår tur.

Schjelderup kunne ikke gå med på at vennen skulle tre offentlig fram som talsmann for militær opprustning og fremdeles være knyttet til Nansenskolens.

Så skiltes deres veier. Anders Wyller reiste fra skolen for å vie seg oppgaven med å vekke det norske folk til en større forståelse for alvor i situasjonen – og styrke det militære forsvar. Schjelderup ble alene igjen som skolens leder.

De skiltes som venner. Men de kunne ikke bli enige om hvordan den antihumane voldsmakten skulle møtes. "For meg er krig synd," innrømmet Anders Wyller, "men jeg trenger sverdet for å verge korset." For Kristian Schjelderup forble korset selve symbolet på ikkevold.

De to vennene møttes aldri mer. Anders Wyller døde i Stockholm den 2. oktober 1940, bare 37 år gammel. Kristian Schjelderup vendte etter krigen ikke tilbake til Nansenskolens, men gikk i kirkens tjeneste. Først som prest i Vår Frelsers kirke i Oslo, senere som biskop i Hamar bispedømme.

Det var ikke selvsagt at Nansenskolens skulle gjenåpne etter krigen. Anders Wyller var død og Kristian Schjelderup hadde valgt tjeneste i kirken. Men det var mange som mente at de humanistiske idealer og det program skolen var grunnlagt på, også ville være nødvendig i arbeidet med å gjenreise landet. Det betydde mye at mennesker som Sigrid Undset, Inge Krokann og Odd Nansen fremdeles ønsket å støtte skolen. I tillegg sluttet andre seg til, bl.a. Johs. Andenæs, Paulus Svendsen, Francis Bull, Johan Falkberget og Arnulf Øverland.

I 1946 ble lektor Halvard Grude Forfang ansatt som skolens leder. Han forble det i 25 år. Og det var Halvard som ga Nansenskolens den pedagogiske profil, som skolen i dag er kjent for. Han var fortelleren og samtalepartneren, som i bondesamfunnets "kvelde" fant en pedagogisk grunnform for samvær og læring. Gjennom sin væremåte, med den karakteristiske pipa i hånda, skapte Halvard trivsel, trygghet og tillit. Hans ideal var at alle som kom til Nansenskolens skulle føle seg vellykket.

I sin innvielsestale, den 18. mars 1939, hadde Kristian Schjelderup formulert sin visjon for skolen slik:

Det vi vil forsøke, er å vekke de personlige muligheter hos unge mennesker, veilede dem til å tenke mer fritt og arbeide mer selvstendig, hjelpe dem til å forstå både seg selv og andre mennesker bedre, og i og med alt dette forankre i deres sinn visse idealer som etter vår tro bærer oppe all menneskeverdig kultur, politikk og religion.

I sluttkapitlet i sin bok om Nansenskolens historie formulerte Halvard skolens pedagogisk program enda kortere, i én setning. "Skolens oppgave er å sørge for at mennesker erkjenner sine egne umåtelige ressurser." Dette idealet vil være gyldig så lenge Nansenskolen er til.

Inge Eidsvåg, Espen Granberg Johnsen, Unn Irene Aasdalen, Erik Rudeng.
Foto: Gorm K. Gaare.

Steinar Bryn

Jeg var for ung til å oppleve Nansenskolen på 60-tallet, slik Andreas Hompland forteller om (side 25-27). Mitt sterkeste minne fra 60-åra er Billy Grahams vekkelsestale på storskjerm i Njårdhallen. Jeg er litt flau for å si det, men hans tale over den bortkomne sønnen fikk de fleste som var der den dagen til å føle seg relativt bortkomne – meg inkludert. Denne ungdommelige utskielisen gjorde at min himmel ble litt trang, og det var nok årsaken til at min mor et par år senere intervenerte og kjøpte *Under en åpen himmel til meg*. Det var en samling av Kristian Schjelderups taler og de viktigste artiklene fra tidsskriftet *Fritt Ord*, som på den tiden var organet for Nansenskolen. Det var fantastisk lesning, særlig kapitlene om humanisme og Nansenskolen. Det grep så dypt at jeg på Sinsen gymnas valgte å skrive særoppgave om Kristian Schjelderup.

Mitt "stormende ungdomsliv" besto i at jeg etter endt skoledag på Sinsen gymnas, løp bort til Grorud-bussen, kjørte ned til Universitetsbiblioteket, gikk ned i kjelleren, og der satt jeg og leste gamle årganger av tidsskriftet *Fritt Ord*. Spesielt viktig ble artikkelen "Mennesker i nød" av Schjelderup, i 39-årgangen, og ikke mindre det siste nummeret i 1940 hvor han skrev om ærefrykt for livet. Han formulerte det så enkelt: "Jeg drømmer om et menneskenes samfunn, der alle har like plass, og alle har like rett". Det er så enkelt formulert at Steve Jobs ville blitt misunnelig.

Det ble naturlig å reise ned og besøke Kristian Schjelderup i Kristiansand. Jeg tok mot til meg og skrev: "Hei Kristian, kan jeg få besøke deg?" Han svarte: "Velkommen skal du være!"

Dette var i 1973, den tidligere biskopen var fratatt muligheten til å komme på talerstolen i Kristiansand på grunn av sine meninger og holdninger. Redaktøren av *Fritt Ord* måtte selv betale en pris for å praktisere det frie ord. Han hadde derfor god tid til meg. Han fortalte mange historier. Ikke minst den vakre om prinsesse Kwanyin, som ikke ville gå gjennom himmelens port før all lidelse var forsvunnet fra jorden. Men han fortalte også historiene som ikke står i biografiene. Da han skulle reise til Kina, var hans bror Harald svært bekymret: "Du må ta med deg en revolver," sa han. Kristian var en kjent pasifist, og det var helt utenkelig for ham å ha med en revolver. Men, for den broderlige freds skyld la han en revolver på toppen i kofferten. Problemet var at han ble tatt i tollen.

Han fortalte om hvordan han etter å ha søkt prestekallet på Værøy og Røst, hvor han som eneste søker fikk avslag, i fortvilelse reiste til Buenos Aires og havnet på en spillebule. Først vant han og ble bitt av basillen. Så begynte han å tape alt han hadde vunnet. Som en god gambler var det bare å hoppe i taxien og dra tilbake til hotellet for å hente mer penger. Da han satt og fortalte dette, kom Nora inn i stua. Nora var husholdersken fra Hamar bispegård, som han giftet seg med i 1954. (Den gang spurte en journalist: "Hvordan er det Kristian, hvordan føles det å gifte seg?")

Og han svarte: "Dette skulle jeg ha gjort mye, mye før.") Nora sa: "Kristian, Kristian, du kan da ikke fortelle ham alt." Jeg satt der spent og ville høre mer, men med Nora i rommet ble historien avsluttet slik: "Da jeg kom tilbake på hotellet, skjønte jeg galskapen i dette. Jeg besnnet meg og la meg til å sove." Schjelderup fortalte også en historie fra Ringsaker, om da han som biskop skulle besøke et gamlehjem. Bestyrerinnen sa da til en av de gamle: "Du, biskopen kommer. Kan du ta skoene inn på rommet ditt?" Og gamlingen svarte: "Jeg har hørt mye om denne biskopen, men stjeler han også?"

Midt under helvetesstriden med indremisjonshøvdingen Ole Hallesby midt på 1950-tallet, var det en journalist som spurte ei kone fra Hedmarken om hva hun mente om himmel og helvete. "Veit nå ikke så mye jeg," svarte hun, "men jeg vil nå helst dit han biskopen skal".

Mye kan sies om Kristian Schjelderup. Jeg vil nevne hans store raushet, noe som sikkert medvirket til at det ble han som ordinerte den første kvinnelige prest i Norge, Ingrid Bjerkås, i 1961.

Kristian Schjelderups budskap kan summeres veldig kort: "Gå inn i din tid, gå inn i deg selv, ta ansvar, gjør noe, gjør noe med det som truer menneskeverdet." Da jeg forlot huset hans, ga han meg ei Agatha Christie bok jeg skulle ta med hjem til min mor. Jeg hoppet, danset og løp gjennom gatene i Kristiansand. Dette var for meg en sterk opplevelse som har hatt store konsekvenser for mitt arbeid seinere. Det ble derfor veldig naturlig å begynne på Nansenskolen. Som Carl Christian Andersen ville sagt: "Det er innsikt i nødvendigheten." Studieåret på Nansenskolen ble en fortsettelse i Kristian Schjelderups ånd, under en åpen himmel. Jeg fikk lese alt jeg ikke hadde hatt tid til på gymnasen. Det var *Framtiden i våre hender* av Erik Dammann, det var *Den økopolitiske sosialismen* av Hartvig Sætra, det var *Kapitalismens utviklingsystem* av Bruno og Hersch. Gjesteforeleserne som kom gjorde inntrykk, de var en veldig viktig del av Nansenskolen. Jeg husker Bernt Hagtvatn, da han introduserte seg som gjesteforeleser og omtalte seg selv som noe av det ypperste norsk borgerskap i Kongsberg hadde produsert.

Jeg skal gjøre en lang historie kort. I løpet av de neste 15 årene reiste jeg mye rundt i verden, men ble alltid dratt tilbake. Jeg skrev min doktorgrad i Nansenskolen bygninger på Lillehammer. Så min ungdomsforeleselse har i aller høyeste grad blitt i meg gjennom livet.

Da Inge Eidsvåg i 1994 tok initiativ til Nansen Dialog, trodde vi han var gal. Han snakket med oss alle. Dette er helt sant, det var vår respekt og vår lojalitet til Inge som gjorde at vi gikk med på det. Men mange av oss snakket sammen om at nå var Inge i ferd med å tørne. Turen til Sarajevo sommeren 1994 hadde nok gjort et litt for sterkt inntrykk på ham. Men takk og pris, Inge, for at du hadde det motet! Nå takker jeg på vegne av tusener av mennesker i det gamle Jugoslavia. I løpet av de følgende årene bygde vi opp et godt og varmt forsoningsklima på Lillehammer. Jeg

arbeidet sammen med to dyktige kvinner, Vanja Pestoric og Heidrun Sørli Røhr. De er begge her i dag. Jeg tror ikke dere er klar over hvilke etterdønninger jeg opplever etter det arbeidet vi gjorde sammen dette tiåret. Det er langt flere som sier hei til meg i dag på gata i Sarajevo enn i Storgata på Lillehammer.

La meg hoppe til konklusjonene, selve arbeidet kan dere lese mer om på våre nettsider. Mer enn 2000 mennesker fra Vest-Balkan har vært registrert som studenter på Nansenskolen. Hva skjedde på Nansenskolen? Hva var det som gjorde en forskjell? Mange ting selvfølgelig. Det å bo på internatet, det å spise sammen. Som dere vet dere som har gått der, Nansenskolen er en skole døgnet rundt. Det var viktig for mennesker fra det tidligere Jugoslavia å komme seg ut, til et nøytralt sted, ut av konfliktpobla de levde i. Men det som kanskje var det viktigste, var å komme under en åpnere himmel. Mellom åsene rundt Mjøsa ble ytringsfrihet ikke bare et prinsipp, det ble en erfaring. Her var det ikke bare mulig, men også ønskelig å tenke nye tanker og prøve dem ut i møte med andre.

Den inspirasjonen disse tok med seg hjem har i dag resultert i 10 Nansen Dialog-sentre. Det er blitt utviklet en ny utdanningsmodell for integrert utdanning, flerspråklig og multietnisk, som nå implementeres i en rekke skoler i

Steinar Bryn. Foto: Gorm K. Gaare.

Makedonia. Dette er med på å legge grunnlaget for en endret utdanningspolitikk i Makedonia. Der fins flere skoler som bærer Fridtjof Nansens navn. Vi har to volleyballag i Jajce som er multietniske, og de topper sin divisjon. Det er det man kaller profesjonalisering av laget: det er volleyballferdighetene og ikke din etniske bakgrunn som bestemmer om du får være med. Vi har tre Nansen-bibliotek. I Kosovo har vi en Fridtjof Nansen-gate. Jeg tror Kristian Schjelderup hadde vært stolt, hadde han sett dette.

Det er klart at vi i ettertid, Inge, ser at du heller ikke hadde noe valg i 1994. Det var "innsikt i nødvendigheten". For hvordan kunne Nansenskolen, som nærmest var programforpliktet til å forholde seg til Europa og krigene i Europa, være passiv i 1994? I dag, 20 år seinere, mener jeg vi har utviklet en måte å arbeide med forsoning på som har konsekvenser langt utover Vest-Balkan.

I 2010 stiftet vi Nansen Fredssenter. De siste årene har det vært mennesker fra Nord-Irak, Sri Lanka, Afghanistan, Somalia og Midtøsten på Lillehammer. For noen få dager siden, nå sist mandag, satt jeg i Bethlehem. Vi kan muligens få et gjennombrudd når det gjelder dialogen mellom Fatah og Hamas. Det betyr at langtidsarbeid og langtidsinnsats fra alle på Nansenskolen gir resultater. Kristian Schjelderup ville ha jublet.

Min mor gjorde et klokt valg i 1971, da hun kjøpte *Under en åpen himmel*. Det at himmelen har åpnet seg på Nansenskolen for oss alle, og alle disse menneskene fra resten av verden, det er helt utrolig.

Så hjertelig takk, mor!

studentrapporter

1950-tallet - Eivind Hiis Hauge

Det var en gang, for lenge, lenge siden. I 1956 for å være nøyaktig. Einar Gerhardsen var den selvfølgelig statsministeren, og gjenoppbygging etter krigen var tidens motto. Et strevsomt og temmelig uskyldig lite land i en todelt verden, med kald krig som bakteppe. Og midt i dette, en enda mer uskyldig ungdomsgjeng samlet i kulturghetto på bitte-Lillehammer. Vel, nå går jeg kanskje litt langt, vi var nok mer mangfoldige enn som så: tre amerikanere (der én påstod at han var såret i Koreakrigen), en engelskmann (som senere prøvde seg som forfatter på nynorsk), en danske fra Italia og to svensker. Og et stykke ut i vinterkurset meldte virkelighetens verden plutselig sin ankomst: Et par flykninger fra opprøret i Ungarn høsten 1956 stod i døra. Nansenskolen hadde fått en ny birolle: som asylmottak. Jeg tror egentlig ikke vi fikset den rollen særlig profesjonelt, men vi prøvde, språk- og kulturbarrierer til tross.

Stort sett var vi 19-20 åringer, med et lite islett av litt eldre ungdom. At hormonene herjet skal her forbigås i diskret taushet. Vi var innlosjerte i hybler ute i byen, selv var jeg en av gjengen i advokat Thallaugs sidefløy. Men selv om vi bodde spredt: Verdens sentrum var utvilsomt skolen. Der var det godt å være, både på dagtid og om kvelden. Miljøskaperen Halvard svingte sin magiske tryllestav over oss, og forskjellige som vi tross alt var, ble vi til klingende instrumenter i et fellesskap. At selv en vriompeis som undertegnede ble rekruttert inn i et kor som en slags baryton, sier det meste!

Av alle elevene som entusiastisk bidro til helheten vil jeg trekke frem én: for lengst avdøde Inger Hankø. Hun var feilkonstruert fra fødselen, skrudd sammen på ganske upraktiske måter. Litt eldre enn oss yngste, hadde hun levd et strevsomt liv. Noen dager ble for vanskelige til at hun kunne stille opp, men alle de andre dagene var hun et sprudlende oppkomme av inspirerende optimisme. Typisk nok var hun drivkraften i teatergruppa med ansvar for revyen: Nansenskolen skulle underholde

i Banken, en kveld utpå vinteren. Og hun måtte jo selvsagt opptre, det insisterte vi andre på. Men Inger nektet plent, dersom hennes fysiske handikap kunne virke forstyrrende. Løsningen var dristig: Med tull og tøys i starten, og fortsatt tull og tøys etterpå, ble sentrum av revyen scenen fra Peer Gynt, der den lettrørte mor Åse, vakkert dandert i sengeteppe, sovner inn. Utrolig nok: Det plutselige innslaget av alvor funkete, og Inger var lykkelig.

Halvard var miljøskaperen, men han var slett ikke alene om det: Kjøkkenet bidro med mye mer enn å holde oss i live. Åse på kontoret var veldig positivt til stede. Og på loftet bodde den mystiske polske offiseren, Imielski. Med skrøpelige norskkunnskaper fungerte han som vaktmester, og instruerte oss hjelpegutter når snø skulle måkes.

Men tilbake til Halvard: Han var krumtappen, og en inspirerende guide på en rekke felt, psykologi, litteratur, billedkunst. Mens Helge Ytrehus var systematikerens ansvar for vinterkurssets idéhistoriske ryggrad, fra Platon fram til samtidige tenkere. Og i tillegg kom en perlerad av gjester. Skal én nevnes må det bli Tarjei Vesaas. Jeg var riktignok medlem av Vesaas-sekta på forhånd, men å høre ham lese egne prosatekster og dikt ble en musikalsk opplevelse. Og om kvelden var han der, sammen med oss unge jyplinger. Smilende, lyttende, nærværende, varm og (stort sett) tagal.

På vegne av alle elevene på 50-tallet: Gratulerer med de første 75, og hell og lykke i årene som kommer!

1960-tallet - Andreas Hompland

"Alt har si tid", seier den store eksistensialistiske poeten Predikaren.

Ei tid til å ta i famn, ei til å la det vera;
ei tid til å leita, ei til å missa;
ei tid til å teia, ei til å tala.

Og ei tid til å jubilera: til å sjå framover; men først meir tilbake.

Mi tid på Nansenskolen var midt på 60-talet. Eg kom som etteranmeld frå gymnaset der eg hadde stroke i både matematikk og fysikk. Hadde brukt tida mi på poker og politikk, løping og lesing. Det var før 1968. Men eit godt stykke inn i Vietnamkrigen. I eit grynande ungdomsopprør der ein skulle finna seg sjæl, gå inn i si tid og finna friheten. Mot etablerte fornuffer og konvensjonar.

Mange av oss blei hekta på nye straumdrag i tida. Me hadde inntrykk av at dei som hadde gått før oss på Nansenskolen, hadde halde seg mest til kunst og filosofi. Dei som kom like etter, blei endå meir politiske. Det var ei brytningstid - både personlig og samfunnsmessig. Nå kjennest vel alle tider som brytningstider for dei som er i tida, og i den alderen. Men dette var vår brytningstid. Vår ungdom og vårt opprør. Min kullkamerat Jan Bojer oversatte Bob Dylans The times they are a' changing: "Ei ny tid er i emning".

Det var dei evige spørsmål og vår tids svar. Men også vår tids spørsmålsteikn ved dei evige svara. Eg må vel seia at me ikkje fann svara, men bala med mange nye spørsmål. Med Predikarens ord 1,17.18:

Eg la vinn på å læra visdom å kjenna
å få kjennskap til vitløyse og dårskap,
men eg fann at det óg er jag etter vind.
For med stor visdom følgjer mange suter.
Den som auka sin kunnskap, aukar si kvide.

Ja, den som øker sin visdom, kan øke sin smerte. Slik er det. Også.

Men den som har møtt sin eigen uforstand og blitt konfrontert med andres og sin eigen dårskap, kan veksa på det.

Det er slik livet er. Og det er slik ein levande skule er. Ein blir kulturelt og sosialt danna gjennom opplæring og oppdagingar, men også gjennom osmose. Halvard Grude Forfangs morgenstunder. Mona Lie Thommessens drama. Leif Longums litterære mellomkrigstid.

Og så var det vekesgjestene. Jens A. Christophersen med historisk og politisk kåsering. Alltid med pipa i munnen, og piperøyking var eit viktig innslag i det sosiale livet. Me hadde pipeklubb der jenter som ikkje røykte, verken før eller etter, øvde seg i den delen av intellektuell danning og staffasje. Ein gong gledde me oss stort til desserten, for det låg ein eim av karamell over heile huset. Men så var det bare Pater Hallvard Rieber-Mohn som kom skridande ned den store trappa. Han røykte den parfymerte hollandske pipetobakken Clan. Etter det har eg aldri klart å skilla mellom katolisisme og karamellpudding.

Halldis Moren og Tarjei Vesaas var gjester. Halldis farta mye på byen, men Tarjei treivst betre på kveldssetene blant oss unge, og særlig mellom jentene. Tusten blei ein levande figur for oss. Dette var forresten i den norske skøyterevolusjonens tid, der Lillehammer stadion spelte ei ikkje uviktig rolle. Så det gjorde eit djupt inntrykk at Tarjei hadde slik godhug for vår svenske hovudfiende, Jonny Nilsson.

For det var rimeligvis ikkje bare store og eksistensielle spørsmål. Det var også mange små som opplevdes som vesentlige. Leif Longum tykte det var pinlig då me inviterte byens befolkning til åpent hus med tema "pornoaften". Men hugs at dette var i Pax forlag si blømingstid då dei finansierte politiske debattbøker med norske sengehestar og seksuell opplysning.

For ein kåt, men keitete og lett forvirra, rural gut frå dalstrøka innafor, var det sjølsagt også ei utfordring å møta frigjorte jenter frå den urbane kulturradikalismens kjerneområde.

Etter ein abstinensperiode frå ungdomsforelskelsen på og i Nansenskolen, i og på Lillehammer.... Det var litt sånn at nærast er du når du er borte, noko blir borte når du er nær.... Etter det har eg vore så heldig å få følgja Nansenskolen vidare. Vore med i styre og stell. Og fusjonsforhandlingar.

Det har ikkje alltid vore like enkelt og behagelig. Mye strid mellom sterke krefter. Både oppturar og nedturar. Alt er ikkje uuthaldelig letthet. Men det har vore ei givande reise. Eg kunne seia med Karin Boye:

*Nog finns det mål och mening i vår färd,
men det är vägen, som är mödan värd.*

Det gjeld for kvar enkelt av oss. Og det gjeld Nansenskolen som institusjon.

Alt er ikkje tomhet og jag etter vind.

Nansenskolen fylte meg med mye som det er verd å jaga etter og halda fast i. Og som står for eit vindkast. Me som har gått der, fekk ein åndskveik, som det så vakkert heiter i folkehøgskulespråket.

Det vil eg takka Nansenskolen for. Med årets 200-åring, Ivar Aasen:

Lat oss inkje Forfederne gløyma,
under alt, som me venda og snu;
for dei gav oss ein Arv til aa gøyma,
han er større, enn mange vil tru.

Eg merkar det, når eg møter dei eg gjekk saman med, etter snart 50 år, at det ligg ein tone og dirrar mellom oss, og mellom oss og skulen. Den arven er ikkje som huva til Ingrid Sletten av Sillejord. Den blir større og viktigare med åra. Så er det opp til oss at "det merkest i meir enn i ordi, at me halda den arven i stand."

Gratulerer med dagen. Og lykke til, Nansenskolen. Med det praktisk og akademisk humanistiske. Med dialog og strid for fred.

Studentrapportene fikk fram latteren hos publikum. Foto: Gorm K. Gaare.

1970-tallet - Karoline Frogner

Fridtjof Nansen tok opp spørsmålet om folkemord lenge før 2. verdenskrig. Han talte Folkeforbundet midt i mot. Den historien fant jeg i en gammel oransje bok i Nansenskolens bibliotek. Hva boken het har jeg glemt, men det han sa har brent seg fast: "Er det bare tomme ord alt i hop?" spurte han etter at han hadde opplevd folkemordet på armenerne.

AKP-mil-ernes forherligelse av Stalin og bagatelliseringen av drapene på politiske motstandere lå som en klam hånd over 70-åras debatt. De forsvarte også vår tids folkemord i Kambodsja. Av dem ble jeg stemplet som reaksjonær – en borgerlig humanist.

På Nansenskolen, det humanistiske akademi, leste jeg for første gang antitotalitære tekster. Særlig Albert Camus og hans ord har vært en rettesnor for mitt senere arbeid: "Et tenkende menneskes oppgave er ikke å stå på bøddelens side."

At tenkende mennesker også var kvinner var en selvfølge for meg. Rektor på Nansenskolen var en kvinne, Vebjørn Lyngstad, og jeg var tredje generasjon kvinner som gikk der. Jeg var meget ung, bare 16 år. Mormor hadde gått på kvinnekursene. Det var gjennom henne jeg første gang hørte om Henriette Bie Lorentzen, en stor humanist, som var med på å stake ut den antinazistiske veien Nansenskolen sto for, både før og etter krigen. Henriette sa: "Ha alltid dine meningers mot."

Henriette Bie Lorentzen overlevde oppholdet i kvinneleiren Ravensbrück, en konsentrasjonsleir i Tyskland, og hun var den første som fortalte meg hva folkemord betydde. Hun ble arrestert og sendt i natt og tåke til Tyskland for sin politiske kamp mot den nazistiske ideologi. Hun fikk den røde trekanten, og ble ansett som en særlig farlig politisk fange. Før hun ble deportert, var hun gravid. Hun fødte i fangeleiren, og en østerriksk lege hjalp henne og fikk smuglet ut spedbarnet. Henriettes søster tok vare på barnet under krigen i Norge.

De jødiske barna i Norge var i en annen situasjon. De var født jøder, og ingen norskjødiske barn eller jødiske kvinner overlevde de tyske masseutryddelsesleirene. Dette viser at folkemordsideologien innebærer at hele arverekken utryddes. Da er det særlig fertile kvinner og barn som er målet. At "skadedyrene" skal utslettes er en retorikk vi ser i alle folkemordsideologier – en ubevæpnet folkegruppe skal utslettes fra jordens overflate.

Henriette så hvordan jøde- og rombarn lekte gasskammer i leiren. De store barna puttet de små barna i en stor gryte og satte på lokket. Lokket ble først tatt av når det ble stille. I dag er det en rød mursteinsvegg, med roser foran, der hvor

gasskammeret sto. I 1942 ble Genocide (det greske ordet for folkemord) brukt av den polsk-jødiske juristen Raphael Lemkin. I 1948 ratifiserte flere land, deriblant Norge, folkemordskonvensjonen. Først i 2008 ble denne inkorporert i Norges lover. I år vil den få tilbakevirkende kraft når Grunnloven blir forandret, slik at Norge ikke skal være et fristed for folkemordere og krigsforbrytere.

Norge mottok en liste på 20 navn fra rwandiske myndigheter. Der sto navnet til hutuekstremister som var mistenkt for å stå bak mordet på over en million tutsier. Moderate hutuer, som ikke fulgte den ekstreme linjen til folkemorderne, men som gikk imot deres rasistiske folkemordsideologi, ble også drept.

I 1994, da jeg laget filmen *Mørketid: kvinners møte med nazismen*, var Henriette Bie Lorentzen og de andre overlevende fra de nazistiske utryddelsesleirene klar over at et nytt folkemord fant sted: "Nå skjer det igjen, de dreper og dreper. Menneskene har ikke lært noen ting. Se på Rwanda."

I Save filmet jeg et enkesamfunn, Duhozanye – Vi som trøster hverandre. Lederen Daphrose hadde samme naturlige autoritet og tillit som Henriette. Hun var også mor, men under folkemordet ble 8 av hennes 11 barn drept fordi de var tutsier. Nesen var for rett, og de ble sett på som kakelakker som skulle utryddes. Hutuenkene jeg møtte der, hadde – i hutuekstremistenes øyne – begått en annen forbrytelse: de hadde blandet blod. Hvis mannen var tutsi så var barna tutsier, og de måtte drepes. Daphrose overlevde ved å gjemme seg hos en godhjertet hutu-familie. Over døren til en gammel mursteinskirke står Jesus i full, menneskelig, størrelse, med åpne armer. Ut av døren blir to av barna til Daphrose reddet av et hutu-barn. Dagen etter ble de som var igjen i kirken massakrert – i Jesu navn. Presten anga de som var i kirken. Den hutu-familien som reddet Daphrose og barna, var ekte medmennesker. Ved siden av Daphrose reddet de 20 andre tutsi-barn.

Hva er det som gjør at noen mennesker beskytter andre mennesker med sitt eget liv som innsats, uavhengig av etniske, politiske eller religiøse preferanser?

Heldigvis har ikke min generasjon i Norge blitt satt på en slik prøve. Vi trodde at den verste forbrytelsen mot menneskeheten var en del av norsk lov og ikke tomme ord.

At folkemord var kontroversielt i Norge i dag, var for meg helt utenkelig. Den diskusjonen hadde jeg lagt bak meg på Nansenskolen i 70-åra. Jeg bar med meg, uten motforestillinger, Albert Camus' ord: "En kunstners oppgave er å snakke for de som ikke selv kommer til orde."

I dag er den gamle retorikken tilbake. Jeg er både blitt kalt reaksjonær og aksjonistdokumentarist som mangler objektivitet. I lys av Henriette Bie Lorentzens

aksjonistiske liv er det siste kanskje ikke så tungt å bære. Som Nansen var hun en aktiv humanist til sin død. Jeg kan ennå høre hennes stemme klart fra talerstolen, da hun talte til Ravensbrück-kvinnene: "Kontakt ungdommen, advar ungdommen – dere som vet hva nazismen fører til. Det må aldri glemmes."

Karoline Frogner, Eivind Hiis Hauge og Andreas Hompland. Foto: Gorm K. Gaare.

1980-tallet - Eivind Falk

Skoleåret 1986 / 87 ble et høydramatisk år. Det var det skoleåret Nansenskolen brant. En gjeng av oss hadde vært på byen til det ble ganske sent, og hadde avsluttet festlighetene på internatet der vi nettopp hadde rukket å falle i søvn før vi ble vekket av den skingrende brannalarmen.

Det var 21. januar og skikkelig kaldt ute. Faktisk en av de kaldeste vintrene jeg kan huske på Lillehammer med minus 36 som det laveste. Ut i denne januarkulda tumlet vi ut, noen av oss litt småslitne etter et sent nachspiel. Flammer og røyk sto opp mot vinterhimmelen, og vi kjente varmen slo imot oss der vi forskrekket så at skolen vår sto i brann.

C og jeg tenkte straks på de verdifulle bildene der inne. Vi kunne jo ikke la de gå opp i røyk. Brannvesenet var ennå ikke kommet, så vi tok saken i egne hender og slo oss inn i bygningen via kjellerdøren. Inn bar det, og vi ble løpende ut og inn med bilder under armen. Redde det som reddes kunne! Etter hvert ble flere med på denne redningsaksjonen.

Etter å ha båret ut Weidemann og Sørensen tenkte jeg at jeg fikk redde et av mine egne bilder også. Jeg gikk nemlig på kunstfaglinjen og hadde mange bilder hengende rundt på skolen. Så på den siste turen ut hadde jeg en Henrik Sørensen under den ene armen og en Eivind Falk under den andre. Vel ute ble jeg møtt av en journalist fra lokalavisen Dagningen som knipset et bilde av meg med maleriene som i avisen fikk undertittelen "Her berger Eivind Falk et bilde av Henrik Sørensen og ett av seg selv fra flammens rov".

C og jeg fikk så den briljante ideen om å gå ned i kjelleren under den gamle delen for å forsikre oss om at det ikke var noen mennesker der. Det var en tanke som plutselig slo oss at noen faktisk kunne være der inne. Det måtte sjekkes. Da vi var kommet ganske langt innover i kjelleren, så vi brått at røyken slo ned gjennom gulvet, og vi skjønte at det var lurt å komme oss ut igjen. I det samme gikk lyset, og vi befant oss brått i en beksvart kjeller som raskt ble fylt av røyk. Da fikk C panikk, og jeg måtte klappe til han for å få han rolig. Han kom til seg selv, og deretter kom vi oss sammen ut av kjelleren.

Som sagt var Dagningen kommet på plass. Alle elevene sto mer eller mindre påkledd ute i snøen. Mange gråt. I tillegg husker jeg at Halvard Grude Forfang var kommet til og sto omkranset av studenter. Han var dypt og tydelig beveget. Etter hvert kom også brannvesenet på plass, fikk opp stiger og satte i gang med slukkingen. Unge Falk avga rapport og fikk relativt streng beskjed om ikke å gå inn i skolen på flere redningsaksjoner.

Etter brannen manglet skolen lokaler og noen av oss fikk flytte inn i et erstatningsatelier i Hamnergården ved Lillehammer Kirke.

Ellers husker jeg svært godt rektor Inge Eidsvågs alltid kloke og velfunderte betraktninger. Etter 25 år sitter fremdeles mange gullkorn og sitater han beriket oss med som spikret. Alltid formidlet gjennom vel forberedte kåserier hver mandag morgen. Der Inge på den ene siden var den velformulerte filosofen som trakk de lange linjene gjennom historien og den store verden, var Vegard Stalsberg, min kunstlærer, hans rake motsetning. Den stillferdige elgjegeren fra Tretten som spikket små trefigurer på elgpost og malte med pulverkaffe. Han representerte det nære og bidro til å sette min verden på Nansenskolen inn i et perspektiv der også slagstøvlene sto stødig på skogbunn. Slik fikk jeg med både univers og magefølelse. Hvert på sitt vis har disse to karene preget meg.

Og for noen kapasiteter som tok veien til Lillehammer! På hvilken annen skole kan man spise kveldsmat med Halldis Moren Vesaas med Ord over Grind og varme historier fra samlivet med hennes Tarjei? Jeg kunne rusle ned i frokostsalen. Der satt selveste filosofiprofessor Arne Næss. Jeg fikk altså lov til å spise frokost med fantastiske Næss og diskutere Spinoza over knekkebrødet. På hvilken annen skole kan en oppleve slike ting? Jeg føler meg ennå fantastisk privilegert.

Vi som gikk på Nansenskolen det året, kom nok litt ekstra tett på hverandre på grunn av brannen, og mange av mine beste venner er fra denne tiden. Jeg lærte også å bli kjent med Lillehammer. Og så glad ble jeg i Lillehammer by at jeg fremdeles bor her den dag i dag.

Modnet jeg? Ble jeg et bedre og mer reflektert menneske av å gå på Nansenskolen? Derom vil det sikkert være delte meninger, men man bør da ta i betraktning at jeg var særdeles umoden da jeg begynte.

1990-tallet - Anja Gjærum

For meg var Nansenskolen et sted å knytte veldig nære vennskap, et sted å tørre, og et sted der vi gledet oss over å få lære. Jeg gikk på Nansenskolen i 1995-1996 og det satte dype spor på flere måter. Spor som er spesielle for meg, men som kanskje likevel har noe gjenkjennbart i seg.

Først og fremst var altså Nansenskolen et sted der det var greit å ville lære og der kunnskap ble tatt på alvor. Det var en skole der lærerne og gjestene hadde glede av å lære bort og glede av møtene med elevene. Å lære bort var ikke bare en rutine, det var viktig.

Og den atmosfæren skolen hadde gjorde at det ble et sted å tørre. Å tørre å kaste seg uti det og på den måten kunne sette noen spor. Jeg og romvenninnen min fikk for eksempel med oss både skolen og de andre elevene på å lage åpen dag på Operasjon Dagsverk. Sammen viste vi fram skolen med både mat og underholdning og kunstutstillinger. Og en sånn idé ble møtt med åpne armer. Jeg kan ha fortrenget det men jeg kan ikke huske at noen sa at "nei, sånn pleier vi ikke å gjøre det her". Snarere tror jeg det ble en tradisjon noen år med åpen dag på Operasjon Dagsverk.

Anja Gjærum. Foto: Gorm K. Gaare.

Da har jeg allerede nevnt en venn. Og for meg var Nansenskolen starten både på noen av de dypeste vennskapene jeg har i dag og på et ekteskap og tre barn. Akkurat det er kanskje spesielt, men Nansenskolen var et sted å bli kjent med både seg selv og andre. Både de som ble nære venner og de som var viktige der og da, som del av den helheten skolen og medelevene var. Medelever fra både andre generasjoner og andre bakgrunner. Og også fra andre deler av verden.

For Verden kom med fly fra Balkan dette året. Og det er nok det som tydeligst knytter dette året til 90-tallet. Det var første året med kurset "Dialog, menneskerettigheter og fredelig konfliktløsning" og det var fortsatt krig på Balkan da det første kullet kom derfra. Medelever som hadde blitt såret i krigshandlinger. Medelever som ikke kunne dra hjem igjen uten å bli sendt til fronten. Medelever som plutselig befant seg i lille, trygge Lillehammer, men som var redde for å snakke fordi en av studentene angivelig var agent for fienden. Sant eller ikke sant, verden kom plutselig veldig nærme.

Det var noen glimt. Men har de egentlig noe med starten for 75 år siden å gjøre? Jeg velger å tro det. For alt i alt mener jeg Nansenskolen la en slags mental bunnplanke i livet. Og den bunnplanken kan ha vært noe av det Schjelderup og Wyller hadde i tankene da de skrev sitt opprop. En bunnplanke, eller et grunnlag, for å bli kjent med seg selv og med andre, for å fortsette å tørre, og for å fortsette å glede seg over å få lære noe nytt. For å få lov til det er ikke en selvfølge i verden i dag heller. Den bunnplanken ligger stødig ennå hos meg og jeg tror den ligger hos mange av mine medelever. Så tusen takk, til en fantastisk skole, med fantastiske lærere. Og lykke, lykke til med de neste 75 årene!

2000-tallet - Aisha Abdel Dayem

I utgangspunktet kom jeg til Norge for tre ting: for å lære meg norsk, for å lære meg å spise brunost og for å treffe elgen.

Nansenskolen er et hjertelig sted å komme til med slike planer. For det første på grunn av elevene som går der. De har alltid et åpent sinn. De er lojale mot alle slags mennesker, uansett om man har på seg to forskjellige sokker hver dag eller om man har andre egenheter. Det gjør det så enkelt å bli kjent og få venner.

For det andre finnes det lærere som alltid er tilgjengelige om man trenger dem. Mange ganger har jeg sittet på kontoret til Nansen-mammaen min og hentet trøst fordi jeg lengtet hjem eller noe annet var i veien. Det er altså en skole for humanister!

Foto: Aisha Abdel Dayem.

Hvordan beskrive mitt år på Nansenskolen billedlig ser dere her på dette fotografiet som jeg tok. Bildet viser atelieret gjennom vinduet, trærne, hagen og himmelen over Mjøsa speiler seg. Litt av skulderen min syns også. Det blir en slags blanding av natur og kunst, av mennesket og skapte ting. Nansenskolen er det stedet hvor det gikk opp for meg: alt henger sammen. Kunst, språk, litteratur, filosofi, musikk, politikk, fysikk, det å holde dialog og skape fred. Alt som jeg har lært der. Ingen av delene finnes isolerte, alt har en forbindelse med hverandre.

Har jeg lært meg det norske språket? Ja, og som et pluss fikk jeg smaksprøver av nesten alle deres dialekter. Har jeg lært meg å spise brunost? Ja, med mye syltetøy på vaffel går det akkurat. Har jeg sett elgen? Nei, ikke ennå. Men jeg er ganske sikker på at elgen har sett meg.

veien videre

Inga Bostad

Et humanistisk akademi fyller 75 år, hurra hurra hurra!

Ikke en folkehøyskole, men et humanistisk akademi, ikke et universitet, ikke en skole, ikke teater, men et arnested for filosofisk refleksjon, kunstnerisk utvikling og åpne møter.

Hold fast ved det, i en tid hvor høyere utdanning presses av et begrenset syn på læringsutbytte, i en tid hvor forestillinger om norsk vellykkethet gjør det tungt å puste, tungt å trekke inn luften av einer, kardemomme og fuktige løvtrær.

Dette er en tale til ungdommen, dere som skal føre arven videre, dere som skal lukke døren til den hvite praktbygningen i Bjørnstjerne Bjørnsonsgate og fortsette livet, ta kunnskapen i bruk, elte og kna og komme tilbake en høstdag for å flytte på veggene, male røde vinduskarmen, tenne i peisen og fortelle nye historier, flytte perspektivene og rydde opp i resonnementene.

Det er grunn til å være selvrefleksiv, for oss alle; selve tanken om dannelse slik vi kan finne den i folkehøyskolenes stolte tradisjoner, har også en bismak av dogmatisme; en grunnforutsetning om at noen er dannet og noen er udannet, et konstruert skille som ofte unndrar seg oppmerksomhet, ligger der og flyter så stille, i urørt hav.

Forestillinger om de andre, er tunge å endre; en god humanisme er også produkt av en tid, en politisk og økonomisk historie, og av makt. Å ville det gode for andre, kan også lett bli et middel til å kontrollere og styre noen grupper i en viss retning. Og kanskje kan vi si at folkedannelsen vokste frem, nettopp med en tro på at noen mennesker er født med en autonomi og andre mennesker avhengig av opplæring og dannelse for å bli frie, selvstendige. Men frihet er først av alt en opplevelse, og en erfaring; her er jeg fri til å tenke, fri til å være meg selv, fri nok til å stille de rareste spørsmål, løfte lokket av de flyktigste, mørkeste utbrudd.

Inga Bostad. Foto: Gorm K. Gaare.

Den ideologiske friheten krever sitt, vi må kjenne til *hva* og *at* vitenskap, kunnskap er knyttet til verdier, til klasse og kropp, til tro, og til kjønn og kultur.

Et humanistisk akademi er et sted der vi opplever at vi har det som skal til for å klare noe. Enkelt sagt er det store spørsmålet i all læring, på alle agoraer og seminarer: Hva er det vi trenger for å mestre livet? For å forholde oss til livsforholdet? Hva er det vi trenger da, for å virkeliggjøre, fullbyrde det vi lengter etter og det som er mer viktig enn andre ting? Hvordan takle våre egne liv?

Friheten har sine grenser. Det er ikke mulig å bli den man vil – for noen. Samtidig ligger det revolusjonære i tanken om at mennesket og samfunn skal et sted, men det er uvisst hvor dette er hen, for dannelsen er alltid mot det ukjente, den er allerede over..

Et humanistisk akademi i fremtiden ser ikke bare fremover, som et ombud for fremtidens generasjoner og fremtidens natur og miljø, et fremtidens akademi er mer enn noe annet et levende korrektiv til en samfunnsutvikling der konflikter og krenkelser øker, en faglig forankret møteplass for motpoler, slitasjeflater mellom ulike ståsted, ulike religioner, livssyn og overbevisninger.

Det fremtidens akademi først av alt bør bevare, er takhøyden; være et sted der det ikke bare er tillatt å være uenig, men der motargumenter etterlyses, og verdier kommer til syne. Et sted der paradoksene ikke blir skjøvet under et støvete teppe, men blir avkledd og liggende der som en del av virkeligheten; det er slik det er; vi må kunne forsvare det vi tror på og samtidig åpne oss opp for det fremmede, tillate andre å mene det motsatte; orke å gå inn i det grumsete, uklare, dogmatiske.

Men vi kan aldri tvinge noen til å ha de samme verdier som oss! Slik vi ikke kan tvinge noen til å føle seg fri! Vi har vel alle blitt møtt av formalister som sier, mer eller mindre indirekte: "Gjør som du vil, men noe er bedre enn noe annet. Vi kan ikke tolerere de intolerante så derfor har de urett og vi rett." Det er vanskelig å argumentere mot noen hvis de ikke viser oss hva de står for, hva slags grunnleggende syn de har på fordeling av goder i et samfunn, og hva slags visjoner de har.

Ingen kan tvinge deg til å være fri; samfunnet kan legge til rette for at flest mulig stemmer ved politiske valg, at det føres mer eller mindre opplyste offentlige samtaler, at pressen ikke er underlagt sensur og at skolen er for alle, men ingen kan tvinge deg til å forstå noe eller være fri hvis du ikke ønsker det. Friheten er også tung å bære.

Jeg sier det slik: Et radikalt nok akademi for fremtiden bør klistre det opp på veggene, rope det ut i peisestuen; Hvordan kan samfunnet vårt være inkluderende og samtidig forsvare og stå opp for noen grunnleggende verdier? Hvordan kan vi

bli enda bedre til å uttrykke og vise gjennom handlinger vår respekt for menneskets egenverd og menneskets verdighet? Hvordan kan vi kombinere og bygge bro mellom en sunn nasjonalisme og en global solidaritet?

Så får Gandhi siste ord likevel; Hvordan kan vi lære hverandre å forholde oss til motparten som om hun hadde minst like høye etiske standarder og minst like god analyse av situasjonen som det vi har?

Erik Rudeng

Kjære alle sammen.

Vi kan vel med sikkerhet si at ingen annen skole i landet eier en slik gjennomtenkt korpus av grunnleggende tekster, intensjonserklæringer og refleksjoner som Nansenskolen. Skrevet av to av tidens skarpeste og mest søkende humanistiske intellektuelle. Den eldste av dem, Kristian Schjelderup, redigerte, som Inge Eidsvåg har minnet oss om, mellom 1931 og 1940 tidsskriftet *Fritt Ord*. Dette ble Nansenskolen eget tidsskrift med skolen selv som utgjiver. Der skrev også Anders Wyller, og der finner vi hele rekken av artikler som uttrykte lederskikkelsenes åndelige horisont i mellomkrigstiden. (Jeg må i parentes tilføye at dette landskjente tidsskriftet *Fritt Ord* var det som mange år etterpå ble en inspirasjonskilde og et effektivt navneforbilde da stiftelsen Fritt Ord ble opprettet i 1974.)

Nansenskolen var altså et rent privat initiativ, og lenge et ytterst usikkert prosjekt, som måtte kjempe for sin eksistens, og derfor hele tiden argumenterte for sin eksistensberettigelse. Da var det et enestående fortrinn å ha opprinnelsestekster i et merkelig moderne språk: "Meningen er at skolen skal få betydning i kampen mot voldsmentalitet, rasefordom og intoleranse, og videre hevde tankens og ordets frihet, og verdien av rettsstaten." Dette er ord som står seg etter 75 år, og videre fremover.

Gjennom denne kampen og denne stadige kretsingen om skolens misjon og dens ledestjerner Wergeland, Nansen, Schjelderup og Wyller, ble det år for år meislet ut et program, en praksis, en historie, som Halvard Grude Forfang og hans etterfølgere av lærere og rektorer modifiserte og utfylte. Dette tømret fast en posisjon og en unik identitet.

Jeg har lyst til å si noe om hva denne identiteten kan bety i fremtiden. Konkrete utfordringen flere tiår fremover er det neppe mulig å si noe meningsfylt om, kanskje bortsett fra en meget enkel forutsigelse. Det er all grunn til å tro at mange slags

skoler, mange slags aktører, nettinstitusjoner og kultursentre, vil utvikle seg med lignende verdier og humanistiske perspektiver som Nansenskolen. Til tider med overlegne attraksjoner og ressurser. En slik konkurranse, som det er urealistisk å se bort fra, finnes jo allerede, og vil trolig bli sterkere.

Det er to sider av skolens markante identitetstradisjon jeg vil dvele ved. Den ene en absolutt styrke, den andre kanskje en svakhet, som trenger bearbeidelse, i alle fall en kommentar. Alle sier i dag at lærerne, våre lærere i skolen, er det viktigste. Og dette gjelder i aller høyeste grad for Nansenskolen. Den står og faller med unike lærere. Som i skolens tradisjon må lærerne derfor ikke bare være førsteklases fagfolk, men de skal stå de høyst forskjelligartede studentene nær, til dels meget nær. Og ja, noen vil mene at de til og med bør være intet mindre enn karismatiske personligheter, og noen av dem har vi allerede sett og hørt her i dag. Jeg tør ikke bruke et så stort ord, men at Nansenskolen trenger spesielle lærere, pregnante lærere også i fremtiden, det er opplagt. Og at en omhyggelig oppsporing og ansettelse av fremragende, svært selvstendige og ulike lærere er en absolutt prioritet for denne skolen i særdeleshet. Slike lærere tiltrekker seg studenter og faglige ressurspersoner langt utenfor skolen, de fordypet og fornyer skolens tradisjoner. Og da er det en kjempefordel å ha nettopp en tradisjon for denne type lærere og rolleforbilder.

Anders Wyller og Kristian Schjelderup var visjonære, ytterst ærgjerrige, inntil det stormannsgale vil mange si, på skolen vegne. De så for seg en stor, en større, Nansenskole. Ikke bare Nansenskolen på Lillehammer, men i form av hundrevis av studiesirkler kontinuerlig over hele landet, svære foredragsturneer med de ypperste forfattere, kunstnere og humanistiske forskere. Alt organisert av skolen selv, og vevet sammen i det stadig forbedrede supertidsskriftet *Fritt Ord* som også skulle, håpet man, bringe enorme inntekter til skolen. Skolen skulle altså være sentrum i et landsomfattende system av opplysning, diskusjoner av nye perspektiver, og verdidebatt. I likhet med sin store lærer professor Peter Rokseth, som franskfilolog skrev den visjonære planen *Universitetet på Blindern* i 1945, manglet ikke den åndfulle Wyller verdslig acumen og forslagenhet.

Dette var i høyeste grad "nasjonale strateger". Så derfor, for å vri litt på den allerede mange ganger siterte og refererte Dag Solstad, og hans nye boktittel av i år, så vil jeg bruke uttrykket det "uoppløselige strategiske element på Nansenskolen i årene 1938 til 2014". Når alle mytene, historiene, krisene, forelskelsene er skrellet av, så er skolen faktisk båret fram av en strategi. Den har vært haltende. Den har vært latterliggjort som naiv, borgerlig "gumanisme", som Nordahl Grieg kalte den. Den har til tider møtt betydelig ambivalens internt. Administrative ordninger, strategisk analyse og langsiktige ærgjerrige planer kan ikke være et foraktet fremmedlegeme i en så betydningsfull nasjonal institusjon. Og det er unektelig en klar spenning i Nansenskolen miljø her, mellom de som kanskje har en viss sans for langsiktige

planer og strategier, og de som føler at dette ikke er helt i samsvar med skolens ideer. Men da vil jeg si at var det noen som var strateger, så var det skolens grunnleggere og flere av etterfølgerne, med stor suksess. Strategier trenger full oppmerksomhet, profesjonell kompetanse og meget langsiktige perspektiver. Det trengs reell debatt – og deretter mot til å fatte vidtrekkende beslutninger.

Jeg har lyst til å nevne noen av de beslutningene som forestår. Det knytter seg nettopp til forestillingen om Nansenskolen utenfor Nansenskolen, Nansenskolen utenfor Lillehammer. Det gjelder alt det som åpner seg nå på det digitale feltet, og hvorledes skolen fullt ut skal forholde seg til dette overhodet. Det gjelder skolens internasjonale rolle, som allerede er blitt meget kjent, og som faller inn i det som en del historikere og politikere kan være skeptiske til, men som jeg tror mange av oss tar for å være et realpolitisk faktum, at det faktisk er visse former for fredstradisjoner og fredsinstusjoner som står sterkt i Norge. Ikke sterkest i verden nødvendigvis, men sterkt i Norge sammenlignet med svært mange andre land. Det er også en tradisjon som vi må forholde oss til. Hvis vi skal videreføre den og fornye den, så trengs det i høyeste grad instusjoner med erfaring fra internasjonalt dialogarbeid blant unge mennesker.

Det har i de senere år åpnet seg store meningsforskjeller i spørsmålet om hva det norske samfunnet egentlig skal bygge på og sikte mot. Hva ser Nansenskolen som sin rolle i verdidebatten? Hvordan skal skolen tydeliggjøre sin funksjon – og samtidig skaffe seg ressurser til å forsterke sin handlekraft?

Min enkle konklusjon er derfor: Nansenskolen i fremtiden vil først og fremst være avhengig av to ting: Betydelige lærerpersonligheter og et fortsatt uoppløselig strategisk element, drevet frem av kanskje bleke, men durkdrevne humanister og andre.

Lykke til med dette akademiet i en ekstraordinær by, i Lillehammer, med alle dens praktfulle utdannings- og kulturinstusjoner, som i uvanlig grad dominerer bybildet – kanskje et "Nordens Athen".

Tidligere rektorer Peder Chr. Kjerschow, Dag Hareide og Vebjørng Lyngstad i samtale med Unn Irene Aasdalen. Foto: Gorm K. Gaare.

Rektor Unn Irene Aasdalen

”Der helgener brenner, strømmer de vise til” sier den rumensk-franske filosofen E.M. Cioran. Det tør vel ikke garanteres, men for Nansenskolen er det sant og visst.

På og omkring Nansenskolen finnes noen få brennende helgener, og dessuten adskillige vise menn – og kvinner. Nansenskolen kan og har gjennom hele sin historie kunnet by på noen fredsforkjempere og pedagoger, som med helgenenes særlige type viljesterk dedikasjon utøver sin gjerning.

De som møtes på Nansenskolen, bærer disse møtene med seg videre i livet. Mange som har vært elever beskriver dette året som det mest avgjørende i livet. Mange som arbeider eller har arbeidet ved Nansenskolen har funnet sin livsoppgave der.

Der sinn av denne art møtes, slår det gnister. Det brenner. På Nansenskolen er det brennende hjerter og brennende engasjement. Det blir ikke nødvendigvis fred der mange brenner av fredsvilje.

For noen år siden sto jeg ute i den syriske ørken i Qalaat Seman, og kikket på restene av den søyle som søylehelgenen Simeon Stylitten etter sigende hadde tilbrakt sine siste 20 år på. Han var kommet til Aleppo i det nordlige Syria omkring år 423, etter å ha levd som eremitt, i bønn og askese gjennom mange år. Han ville i enda sterkere grad dedikere seg kallet sitt. Han klatret derfor opp på en 3 meter høy søyle og ble der i 4 år, hvor han fastet, bad og holdt prekener for dem som tok seg ut til ham i ørkenen. Deretter reiste noen av hans tilhørere en 6 meter høy søyle hvor Simeon ble sittende i de neste 3 år. Nye begeistrede pilegrimer strømmet til, og fikk nå reist en 10 meter høy søyle som Simeon levde oppe på de neste 10 år. De siste 20 år av sitt liv tilbrakte han øverst på en hele 18 meter høy søyle. Der oppe levde han på salatblader, brød og vann, mens han fastet og bad og samtalte med de mange entusiastiske tilhørerne som søkte hans råd ved bunnen av søylen.

Jeg kunne ikke riktig da jeg så restene av søylen der i ørkenen utenfor Aleppo få fatt i hva det var som fikk Simeon til det. Til å holde ut, i til sammen 36 år som søylehelgen, til å bli i kallet sitt. Da jeg kom til Nansenskolen som rektor i sommer, gikk et lys opp for meg. Jeg så jeg en lignende dedikasjon, og en vedholdende tålmodighet hos folket knyttet til skolen. Jeg tror mange av de ansatte og vennene av Nansenskolen ville kunnet bli sittende svært lenge på en søyle i en brennhet ørken, om de følte det var det som skulle til. At det var der meningen lå. At det var der de best kunne virke.

Det ble forresten en farsott dette med søylehelgener i senantikken, etter Simeon. De spredte seg i ørkenen i Syria og Tyrkia, og ble søkt av store folkemengder – som

sto ved søylenes fot og lyttet til deres prekener. Man kan nesten kalle disse søylene omkranset av lyttende disipler for en form for tidlige folkehøyskoler.

Hvis dere synes dette med helgenene er vammelt himmelvendt, vil jeg minne om at de både i Vest- og Østkirken i real life nok har vært langt mer stridbare enn de ser ut på helgenbildene. Der lett nedslåtte blikk og vage smil propagandistisk skulle illustrere at liv og død var lett. Jeg tror de fleste helgenene var hard core. De var ikke til å rikke når de hadde bestemt seg for hva som var riktig, viktig og verdt å kjempe for. Sånn er det vel også for kretsene omkring dagens jublant, Nansenskolen. Det er mange ubøyelige viljer, og en rikdom av god vilje.

Nansenskolen, Norsk Humanistisk Akademi fyller 75 år. Det betyr ikke at skolen er gammel, uansett hvor mye vi nå har hørt er skjedd siden grunnleggelsen. Som akademi er skolen snarere ung. 75 år er ingen alder.

Det aller første akademiet, i en liten lund utenfor Athen, ble anlagt av Platon selv for kanskje nøyaktig 2400 år siden. Det sies å ha blitt 900 år gammelt. Den tidsangivelsen kan være litt romslig, men akademiets betydning kan knapt overdrives.

Ikke bare fordi hele filosofihistorien kan beskrives som ”fotnoter til Platon”, men fordi Platon med sitt akademi i Athen grunnla den Vestlige kunnskapstradisjonen, av skoler. Uten skoler gis ingen sivilisasjon.

Som 16-årige Malala Yousafsay fra Swatdalen i Pakistan sier det, hun som altså ikke får Nobelprisen 10. desember:

En lærer, en elev, en bok, en penn: Det er hva som skal til for å endre verden. Uten akademier, ingen rettsstat, intet reflektert demokrati.

Og: uten folkehøyskolen og Grundtvig, et annerledes og mindre egalitært Norden. Så ville lyset kanskje virkelig stadig vært ”for de lærde blott”.

Alle vi som befinner oss her, tar del i et bånd av lærer og elevforhold, som strekker seg tilbake forbi Grundtvig og helt tilbake til antikken. Ved Nansenskolen har vi i år i dette jubileumsåret innført en ny flaggdag: Vi kommer til å flagge 7. november. For Platons fødsels- og dødsdag, som i flere hundre år i antikken og senantikken, og igjen i renessansen, ble feiret med symposier til Platons ære.

Er det en minnemarkering eller en politisk flaggheising? Det er begge deler. Flagget blir heist for en dannelseskultur og en kunnskapstradisjon, en skole som legger vekt på lærdom, dialog og tillitt, både mellom lærer og elev og mellom skole og lærer. Det er en markering av et nei til det ulykkelige rapport-, delmåls- og evalueringsvelde som new public management-ideologien har skyllet inn over skoleverket.

Jeg har vurdert å brenne evalueringsskjemaer i en enkel seremoni etter flaggheisingen, og lærere tilstede i salen er velkomne til å komme innom og brenne for eksempel "Reform 94", ...

Nansenskolens doble diktum, "kjenn deg selv" og "elsk din neste" får en ny betydning i vår tid. Å kjenne seg selv har aldri vært lett. Det var vel derfor at de gamle grekerne fant grunn til å minne om det ved å skrive det over inngangen til Apollontemplet i Delfi. Det var her den evige flamme brant. Det var opplagt at å kjenne seg selv hadde med det indre å gjøre, og med hva de ville kalle sjelen og vi kanskje "bevisstheten".

Mennesket var for oldtidens platonister lik med sjelen, og kroppen mer eller mindre å betrakte som et hylster. Dette hylsteret legger vi så stor vekt på, og mange er så misfornøyde med det at de lar det bli grunn for selvforakt og serier av plastiske operasjoner. Men er det ikke å gjøre mennesket altfor lite å legge sånn vekt på hylsteret?

Det er ikke lett å elske seg selv, og ei heller sin neste. Kanskje særlig ikke når man bor så tett som på et folkehøgskoleinternat, med løvtynne vegger? Der man kan høre naboen skru på vannkrana eller tasse over gulvet. Men det i alle fall verdt å forsøke. Kanskje kan det også lindre i den nåtidige sammenbrente selvopptattheten, å vie tanker og krefter til gode formål og andre mennesker.

La meg avslutningsvis låne et slagord fra Assosiasjonen av Autonome Astronauter (som slåss for å privatisere romfart og forskning og snedig forby stormaktenes utnyttelse av rommet til krigsskueplass). Den passer like godt for Nansenskolen og vår felles fremtid:

Den som ikke vil det umulige, vil aldri oppnå det fantastiske.

Hver tid stiller nye utfordringer.

Er krigen ved å ta enda et steg ut i det umenneskelige?

Krigene var for lenge siden temmelig lite effektive, fordi samfunnsorganiseringen var det. I vår tid kan krig være ekstremt effektivt, og fjernstyrt. Droneangrep krever bare et tastetrykk i USA for å drepe en gruppe afghanere på en slette i Helmandprovinsen. Det er nådeløst og fremmedgjørende. Men det krever dog en menneskelig overveielse og avgjørelse. Neste generasjon våpen vil antagelig gå et steg videre, teknologisk, og overflødiggjøre mennesket. Vi vil få dreper-roboter. Der avgjørelsen om å drepe mennesker tas av maskinen selv, uten at noe menneske hverken kan innvirke eller avverge.

Hva er vår tids største utfordringer, som jeg ser det? På mikroplan vil jeg si at det er narsissisme og væren-seg-selv nok. På makroplan er det overvåking, økonomisk urettferdighet og krig.

Til vår kulturs narsissisme: vi er så underlig opptatte av oss selv, utseendet. Kanskje vil våre dager bli husket som det fotografiske selvportrettets tid? Jeg mener, når vi ser en skulptur fra antikken og ser at den har perleradshår og et mildt og innadvendt smil, så kan vi anta at den er fra arkaisk tid.

Mens middelalderen gav oss madonnabilder, renessansen gav oss humanistportretter, og barokken forherliget troen og kongemakten; gir vår tid oss selvportrett på smartphones. Er dette et tegn på en individualisme som har gått amok, og gått fra å være en frigjørende faktor i et strikt værenshierarki, til å bli et tomhetens fortvilte symptom?

30% av alle bilder som legges ut i sosiale medier er "selfies", lekre eller ironiske snapshots.

For eksempel, vil det være mulig å bruke internettet til å bidra til fred? Når vi vet at den neste storkrigen antagelig vil utkjempe i cyberspace, med direkte nedlukking av fiendens infrastruktur. (Det er dette Kina-USA for tiden så truende demonstrerer sin evne til).

Men det finnes også motbilder. I Israel lages det akkurat nå en kampanje hvor alminnelige israelere legger ut bilder av seg selv på Facebook med et stort skilt hvor det står: *"Iranians We Love You. We would never bomb you"* ('Iranere – vi elsker dere. Vi vil aldri bombe dere'). I Iran svares det, med bilder hvor det står *"My Israeli friends – I don't hate you, I don't want war"*.

Jubileumskullet 2013/14 synger "Du skal få en dag i måra". Foto: Gorm K. Gaare.

Bidragsterne

- Bostad, Inga
Filosof, forfatter. Direktør ved Norsk senter for menneskerettigheter, tidligere prorektor ved Universitetet i Oslo.
- Bryn, Steinar
Seniorrådgiver ved Nansen Fredssenter. Tidligere student, lektor, rektor og stipendiat ved skolen.
- Dayem, Aisha Abdel
Masterstudent i nordisk litteratur. Student ved skolen 2008/09
- Eidsvåg, Inge
Rektor ved Nansenskolen 1986-1998, lektor 1978-1985 og 1998-.
- Falk, Eivind
Leder for Norsk Handverksutvikling. Student ved skolen 1986/87.
- Frogner, Karoline
Filmskaper. Student ved skolen 1979/80.
- Gjærum, Anja
Seniorrådgiver Norges Forskningsråd. Student ved skolen 1995/96.
- Hauge, Eivind Hiis
Professor emeritus i teoretisk fysikk, NTNU. Mangeårig leder av Nansenskolens råd. Student ved skolen 1956/57.
- Hompland, Andreas
Sosiolog og journalist. Nestleder i stiftelsesstyret og student ved skolen 1965/66.
- Johnsen, Espen Granberg
Ordfører i Lillehammer.
- Rudeng, Erik
Administrerende direktør Fritt Ord.
- Thommessen, Olemic
Stortingspresident. Medlem i Nansenskolens råd.
- Wyller, Egil Anders
Professor emeritus i filosofi, Universitetet i Oslo. Nevø av grunnlegger Anders Wyller.
- Aasdalen, Unn Irene
Rektor ved Nansenskolen 2013-. Filosofihistoriker.

Hvor såre lidet vil der til

Tekst: Jens Zetlitz. Melodi: trolig Jens Zetlitz

Hvor såre lidet vil der til
For lykkelig at være:
Et muntert sinn, en piges smil,
en venn som gjør deg ære,
en hytte som deg skjule kan,
sundt brød og kildens klare vann.
Så meget visdom at du vil
og bruker denne lære.

Guld har sin glands og magt sit værd,
og rang vanærer ingen.
Det er ret smugt at være lærd,
men det er ikke tingen.
Nei: skjelve ei for dårens dom,
og tage dagen som den kom,
er mer end guld og ære værd,
og det dig røver ingen.

Du skal få en dag i mårå

Tekst: Alf Prøysen. Melodi: Otto Nielsen

Det var en liten gutt som gikk og gret og var så lei.
Hæin skulle tegne Babylon, men lærer'n hæin sa nei,
hæin ød'la hele arket, hæin var tufsete og dom,
men så hørte hæin et sus som over furukrona kom...

Refr. Du ska få en dag i mårå som rein og ubrukt står
med blanke ark og farjestifter tel,
og da kæin du rette oppatt æille feil ifrå i går,
og da får du det så godt i mårå kvell,
og om du itte greie det og æilt er like trist,
så ska du høre suset over furua som sist.
Du ska få en dag i mårå som rein og ubrukt står
Med blanke ark og farjestifter tel.

Og så vart gutten vaksin, og hæin gikk og var så lei.
Han hadde fridd åt jinta si, men jinta hu sa nei.
Og hæin gret i ville skauen "detti blir min siste dag".
Men da kom det over furua det såmmå linne drag:

Refr. Du ska få en dag i mårå ...

Og nå er guten gift og går og slit som folk gjør flest
Med småbruk oppi Åsmarken der kjærringa er hest.
Og hæin syns det blir for lite gjort og streve titt og trutt
og trøste seg med furusus når dagen blir for stutt –

Refr. Du ska få en dag i mårå ...

Nansenskolen
Norsk Humanistisk Akademi
www.nansenskolen.no

ISBN 978-82-7227-196-7 - www.dg-trykk.no